
Cseh Gergő Bendegúz

Beszámoló a Levéltári Szakfelügyelet 2019. évi munkájáról és ellenőrzési tapasztalatairól

A Levéltári Szakfelügyelet 2019. évi tevékenysége

A Levéltári Szakfelügyelet 2019-ben is a Levéltári Kollégiumról és a levéltári szakfelügyeletről szóló 7/2002. (II. 27.) NKÖM rendelet alapján végezte tevékenységét, és ellenőrizte az 1995. évi LXVI. törvényben (Ltv.), valamint a 27/2015. (V.27.) EMMI rendeletben (R.) megfogalmazott szakmai követelmények teljesülését.

A szakfelügyelet 2019. évi ellenőrzési munkájának alapját a vezető szakfelügyelő által összeállított, a Levéltári Kollégium egyetértésével és az Emberi Erőforrások Miniszterének jóváhagyásával kiadott Ellenőrzési Terv képezte, amelyet minden hazai működő közlevéltár és nyilvános magánlevéltár előzetesen megkapott.

Az ellenőrzésbe bevont levéltárak körét – az elmúlt évek gyakorlatához hasonlóan – a Magyar Nemzeti Levéltár által az Ltv. 17.§ (2) c) pontja szerint vezetett nyilvántartás határozta meg. Ebben a nyilvántartásban az éves munkaterv összeállításakor továbbra sem szerepelt az Ltv-ben nevesített Földügyi és Távérzékelési Levéltár, illetve a Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár, ezért a vizsgálat erre a két intézményre nem terjedt ki. A tavalyi ellenőrzéshez képest a vizsgált intézmények száma eggyel nőtt, mivel az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Savaria Könyvtár és Levéltára (Szombathely) is bekerült a levéltári nyilvántartásba. Mindezek alapján a vezető szakfelügyelő és a közlevéltári szakfelügyelők 2019-ben összesen 47 hazai közlevéltárat ellenőriztek.

A negyven hazai nyilvános magánlevéltárat két magánlevéltári szakfelügyelő ellenőrzi. A 2014-ben megfogalmazott és elfogadott ellenőrzési stratégia alapján a nyilvános magánlevéltárak teljes körét három év alatt ellenőrzi a szakfelügyelet, ezután új tematika alapján új ellenőrzési ciklus kezdődik.

2019-ben a következő nyilvános magánlevéltárak ellenőrzésére került sor:

- Egri Főegyházmegyei Levéltár
- Váci Püspöki és Káptalani Levéltár
- Görögkatolikus Püspöki Levéltár (Hajdúdorog/Debrecen, Nyíregyháza)
- Ciszterci Nővérek Boldogasszony Háza Monostor Levéltára (Kismaros)

- Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára (Budapest)
- Jézus Társasága Magyarországi Rendtartomány Levéltára (Budapest)
- Baptista Levéltár
- Evangélikus Országos Levéltár
- Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára
- Orosházi Evangélikus Gyülekezet Levéltára
- Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár
- Szarvas-Ótemplomi Evangélikus Egyházközség Levéltára
- Kecskeméti Református Egyházközség Levéltára.

A vizsgálatokról készült jelentéseket a levéltár vezetőjének esetleges kiegészítő véleményével együtt a szakfelügyelők megküldték a vezető szakfelügyelőnek, aki azt – saját megjegyzéseivel együtt – továbbította a levéltár fenntartójának.

Az év során alapvetően az éves Ellenőrzési Tervben megfogalmazott vizsgálatokat végezte el a szakfelügyelet, az Emberi Erőforrások Minisztériuma rendkívüli vizsgálat lefolytatását egy alkalommal rendelte el. Ez utóbbi esetben a görögkatolikus Nyíregyházi Egyházmegye levéltár-alapítási kérelmével kapcsolatban végzett helyszíni ellenőrzést és adott véleményt a vezető szakfelügyelő. (Ez esetben mind az infrastrukturális, mind pedig a személyi feltételek megfeleltek a R. előírásainak.)

A levéltári szakfelügyelet másik fontos feladatköre a levéltári selejtezések ellenőrzése és jóváhagyása. 2019-ben összesen 37 esetben érkezett selejtezési terv, illetve selejtezési jegyzőkönyv az illetékes szakfelügyelőkhöz (alkalmanként több is), akik ezt véleményezték (szükség esetén ellenőrizték vagy módosításukat kezdeményezték), majd a jogszabályoknak megfelelő tervek és jegyzőkönyveket javaslatukkal együtt továbbították jóváhagyásra a vezető szakfelügyelőnek. Az elmúlt évekhez képest az átlagosnál magasabbnak tekinthető ez a szám, hiszen 2016-ban 20, 2017-ben 36, 2018-ban pedig 44 alkalommal érkezett selejtezési terv vagy jegyzőkönyv a szakfelügyelethez. Pénzügyi hátterét tekintve a Levéltári Szakfelügyelet 2015 óta lényegében változatlan költségvetési forrással rendelkezik: működésének költségeire az EMMI által biztosított, évi cca. 12 millió Ft-os támogatás szolgál, amely összeg nagyobb részét, hozzávetőleg 10,35 millió Ft-ot a szakfelügyelők díjazása és ezek járuléka teszik ki, belföldi utazási költségekre pedig 283 ezer Ft-ot használt fel a szakfelügyelet. A fenti keretek között a Levéltári Szakfelügyelet pénzügyi helyzete és infrastrukturális ellátottsága a Magyar Nemzeti Levéltár együttműködésének köszönhetően az év során – az előző éveknek megfelelően és azon a szinten – rendezett volt, bár a szakfelügyelet díjazása az elmúlt két ciklusban változatlan mértékű volt. A szakfelügyelet adminisztrációs feladatait továbbra is a Magyar Nemzeti Levéltár munkatársa, Morvay Diána látja el.

A levéltári szakfelügyelet 2019. évi munkaprogramját a vezető szakfelügyelő (dr. Cseh Gergő Bendegúz), kilenc közlevéltári szakfelügyelő (Batalka Krisztina, Katona Klára, dr. Kovács Melinda, Tóth Eszter, dr. Csízi István, Káli Csaba, dr. Melega Miklós, Sáfár Gyula, dr. Sipos András), két magánlevéltári szakfelügyelő (dr. Lakatos Andor, dr. Szabadi István), valamint a szakfelügyeleti titkár, Morvay Diana hj-totta végre.

Közlevéltárak ellenőrzése

A Levéltári Szakfelügyelet 2014-ben elfogadott ötéves stratégiai tervének megfelelően 2019-ben átfogó felmérést végeztünk a hazai közlevéltárakban a szakmai munka alapvető feltételeit érintő intézményi, infrastrukturális, pénzügyi és személyzeti kérdések területén, megpróbálva ezzel általános helyzetképet felvázolni a közlevéltári állapotok aktuális helyzetéről és az elmúlt években történt változásokról. Az év második felében a szakfelügyelők a helyszíni ellenőrzés alkalmával ezeket a kérdéseket pontosították és egyes területeken a számszerű adatok mögötti tényleges változásokat és a fejlesztések eredményeit vizsgálták meg.

Az előzetesen megküldött kérdésekre érkezett válaszok és a szakfelügyelők megállapításai alapján a hazai közlevéltárak gyűjtőterületi munkájának ellenőrzött területei kapcsán az alábbi kép alakult ki.

- *A levéltár épületeinek száma, összes alapterületük, illetve ezek változása 2014 és 2018 között*

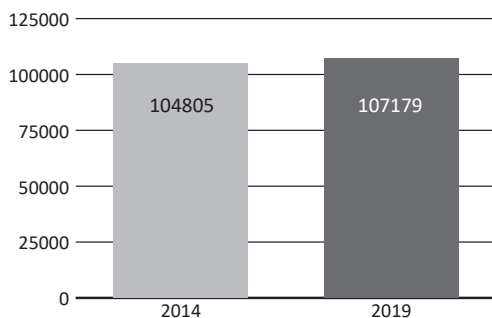
Az összesített jelentések alapján megállapítható, hogy 2019-ben a magyar közlevéltári szféra összesen 117 épületet használt önállóan vagy más intézményekkel közösen. A vizsgált időszakban ez a szám nem változott, bár két intézményben (MNL Baranya és Somogy Megyei Levéltára) csökkent, kettőben (MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára, Magyar Közjegyzői Levéltár) pedig növekedett egyvel a levéltári célra (is) használt épületek száma.

A levéltári célú épületek alapterületében a fentieknél komolyabb változások figyelhetők meg. Az összes közlevéltár mintegy 176 229 m² alapterületű épületet használ, ezen a téren a vizsgált időszak enyhe, hozzávetőlegesen 1400 m²-es csökkenést eredményezett, különösen az MNL Országos Levéltára Hess András téri épületének kiürítése miatti több mint 6000 m²-es „vesztesége” révén. Több közlevéltárban (MNL Csongrád, Nógrád, Pest és Somogy Megyei Levéltára, a soproni és a pécsi egyetemi levéltárak, illetve a Közjegyzői Levéltár) ugyanakkor érdemi növekedést mutatnak az adatok a levéltári célokat szolgáló épületek alapterületét illetően.

■ *A levéltári raktárak teljes alapterülete és ennek változása 2014 és 2018 között*

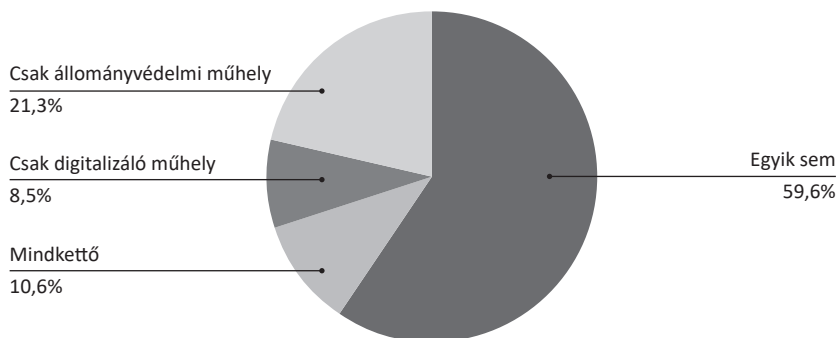
A vizsgált időszak végén a közlevéltári szféra összesen 107 179 m² alapterületű raktárakban őrizte iratait, ez 2374 m²-rel több, mint 2014-ben, a növekedés tehát mintegy 2,2%-os. Mint a fenti adatok mutatják, az épületek alapterületének összesített csökkenését valamelyest sikerült kompenzálni a rendelkezésre álló terek további kihasználásával, illetve új raktári helyiségek kialakításával. Némileg árnyalja a képet, hogy az összes növekedés közel felét, 1112 m²-t egyetlen intézmény, a Közjegyzői Levéltár raktári kapacitásainak bővülése tette ki.

Raktárak alapterülete (m²)

■ *Rendelkezik-e állományvédelmi és digitalizáló műhellyel a levéltár?*

2019-ben a hazai közlevéltári intézmények kevesebb, mint egyharmada – összesen 15 levéltár – rendelkezett működőképes állományvédelmi műhellyel. Ebből 11 műhely a Magyar Nemzeti Levéltár valamelyik tagintézményében működött, illetve ilyen lehetőséggel rendelkezik még Budapest Főváros Levéltára, a Hadtörténelmi Levéltár,

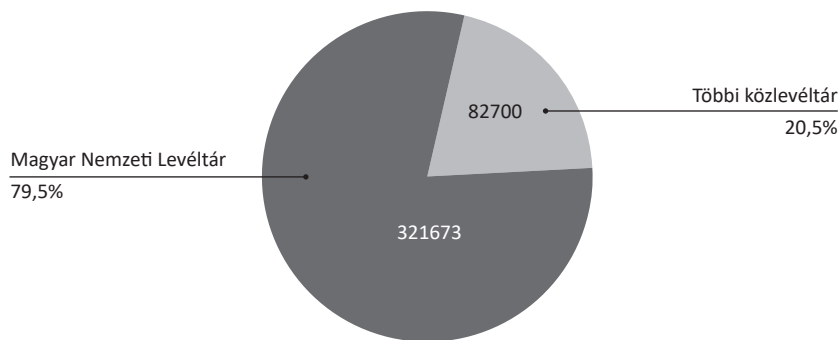

Székesfehérvár Városi Levéltár és Kutatóintézet, valamint az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. Valamivel rosszabb a helyzet a digitalizáló műhelyek tekintetében: összesen 9 levéltárban sikerült kialakítani ilyen létesítményt (öt MNL-tagintézményben, illetve Budapest Főváros Levéltárában, a Miskolci Egyetem Levéltárában, Vác Város Levéltárában és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában), bár önálló műhely híján is szinte minden közlevéltárban folyik valamilyen szinten a maradandó vagy közérdeklődésre számot tartó iratanyag szkennelése. A levéltári anyag szakszerű és korszerű védelme szempontjából rendkívül fontos mindkét speciális műhellyel tehát csak minden tizedik közlevéltár rendelkezik, állományvédelmi műhellyel minden harmadik, digitalizálásra kialakított helyiséggel pedig hozzávetőleg minden ötödik.

- *A levéltárban őrzött iratanyag mennyisége és ennek változása 2014 és 2018 között. Elektronikusan keletkezett iratok mennyisége a levéltárban és ennek változása a fenti időszakban*

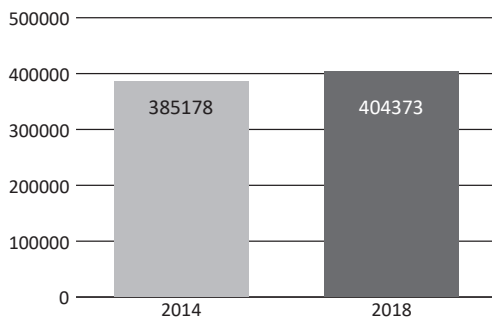
2019-ben a magyar közlevéltári rendszer valamivel több mint négyszázezer iratfolyóméternyi levéltári anyagot őrzött (404 373 ifm), ennek közel 80%-át a Magyar Nemzeti Levéltár valamelyik tagintézménye (321 673 ifm). Nem meglepő módon legnagyobb iratőrzőnek az MNL Országos Levéltára számít (83 150 ifm), majd Budapest Főváros Levéltára (36 985 ifm) és az MNL Pest Megyei Levéltára (19 857 ifm) következik, a legkisebb hazai közlevéltár pedig a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára (81,26 ifm) és a Magyar Képzőművészeti Egyetem Levéltára (84,23 ifm).

A közlevéltári iratanyag mennyisége (ifm)

A vizsgált időszakban a teljes iratanyag összesen közel annyival gyarapodott, mint a legnagyobb megyei levéltár összes irata, vagyis a közlevéltári iratanyag mennyisége összesen 19 195 ifm-rel volt több 2018 végén, mint 2014-ben.

A közlevéltári iratanyag gyarapodása (ifm)

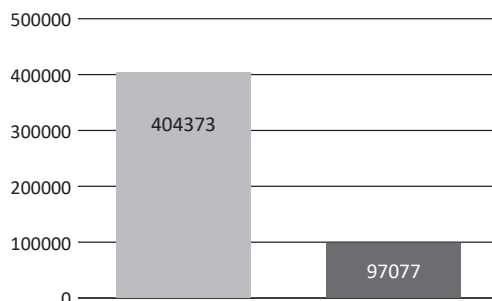

Elektronikusan keletkezett iratok átvételére 2018 végéig csak három hazai közlevéltárban került sor összesen közel 1,145 TB mennyiségben, amelynek döntő többségét, kb. 1,14 TB-nyi elektronikus iratot Budapest Főváros Levéltára archiválta, az MNL Országos Levéltárában 1,6 GB, míg az ÁBTL-ben 4,12 GB ilyen adat található. A többi negyvennégy közlevéltárban vagy nincs meg a technikai lehetőség ezen iratok átvételére, vagy a levéltárnak nincs tudomása ilyen formában keletkezett és maradandó értékű iratról.

- *A levéltár szabad raktári kapacitása és ennek változásai a vizsgált időszakban. A digitális iratok átvételére alkalmas elektronikus tárhely-kapacitás mértéke*

A szakfelügyelők jelentései alapján megállapítható, hogy 2018 végén a magyarországi közlevéltárak üresen álló polcain az MNL Országos Levéltára teljes iratanyaga kényelmesen elhelyezhető volna, ugyanis az összesítés szerint a rendelkezésre álló szabad raktári kapacitás összesen 97 077 ifm iratanyag volt. Ez a teljes, jelenleg őrzött iratmennyiség kerekén 24%-a, az elmúlt évek iratgyarapodási tendenciáját figyelembe véve pedig – további raktárbővítések nélkül – hozzávetőleg 5 év alatt telne meg. A vizsgált időszakban ugyanakkor összesen 2697 pfm-rel még növekedett is a közlevéltárak szabad raktári kapacitása, vagyis ennyivel több iratot tudtak volna átvenni 2019-ben, mint 2014-ben. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy öt hazai közlevéltárban (MNL Baranya Megyei Levéltára, MNL GyMS Megye Soproni Levéltára, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára, Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Székesfehérvár Városi Levéltár és Kutatóintézet) is arról számoltak be az intézményvezetők, hogy gyakorlatilag egyáltalán nem volt szabad férőhely a raktáraikban, vagyis illetékességi iratátvételt egyáltalán nem tudnak folytatni. (Megjegyzendő, hogy a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen az új épületbe való visszaköltözés után 150 pfm raktári helyet kap a levéltár, ami ott hosszabb távon is megoldást jelent majd.)

Teljes iratmennyiség és szabad raktári kapacitás (ifm)

▪ *Rendelkezik-e saját gépkocsival a levéltár?*

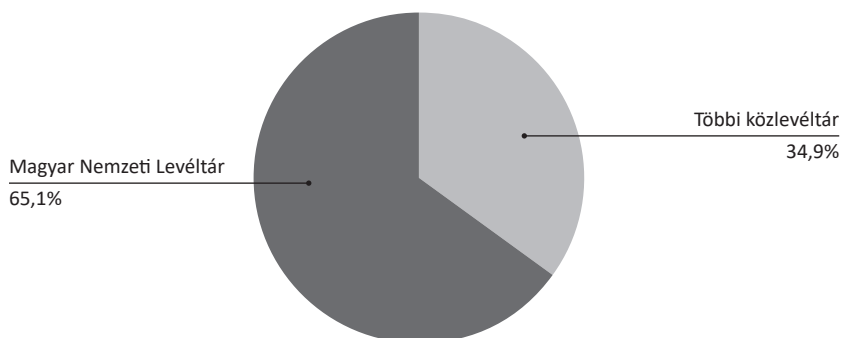
A 47 hazai közlevéltár többsége, összesen 32 intézmény rendelkezik legalább egy gépkocsival, ami az általános levéltárak esetében a gyűjtőterületi munka alapvető eszközének tekinthető. A gépkocsipark ugyanakkor igen elöregedettnek számít; a Magyar Nemzeti Levéltár járműveinek átlagéletkora például tíz év fölött van. Több közlevéltárban a munkatársak inkább saját gépkocsit vesznek igénybe a gyűjtőterületi feladatok ellátásához a hivatali gépjármű megbízhatatlan műszaki állapota miatt. Azokban az intézményekben, amelyek nem rendelkeznek gépjárművel, általában ez nem is volna szükséges, mivel a levéltár leggyakrabban az iratképző szerv(ek) közelében vagy akár ugyanazon épületben működik. Az MNL megyei tagintézményei közül egyedül a GYMS Megyei Levéltár Győri Levéltára van ebben a helyzetben, itt a gyűjtőterületi feladatokra a munkatársak saját gépkocsit vagy tömegközlekedési eszközt vesznek igénybe.

▪ *A munkatársak összlétszáma, végzettség szerinti megoszlása és ennek változásai 2014 és 2018 között*

A magyarországi közlevéltárakban 2018 végén valamivel több mint 1023 kolléga dolgozott, jelentős többségük felsőfokú végzettséggel rendelkező, szakmai munkakörben foglalkoztatott munkatárs. A teljes létszám a vizsgált öt évben valamivel több, mint 24 státusszal emelkedett (a fél-, negyed- stb. állások miatt nem kerek ez a szám), ez 2,3%-os emelkedést jelent az egész közlevéltári szférában. A teljes közlevéltári munkatársi gárda 65%-a a Magyar Nemzeti Levéltár valamelyik tagintézményében dolgozott, illetve dolgozik. A képzettségi struktúra tekintetében elmondható, hogy a kisebb levéltárak többségét kizárólag vagy döntő többségében felsőfokú végzettségű szakalkalmazottak működtetik, ezen a téren itt érdemi változások nem mutathatók ki.

Kiemelendő ugyanakkor, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár adatszolgáltatásai szerint a vizsgált időszakban itt ugrásszerűen (95 főről 226 főre) nőtt a felsőfokú végzettséggel nem rendelkező, szakmai munkakörben foglalkoztatott munkatársak aránya, míg a szakmai munkakörben foglalkoztatott felsőfokú végzettségű kollégák létszáma látványosan, 427 főről 304 főre, vagyis közel 30%-kal csökkent. Az intézmény vezetésének tájékoztatása szerint ez a kimutatás nem jelent tendenciát a foglalkoztatottak összetételében, hanem egy jogszabályváltozás következménye, amelynek folytán az OKJ-s végzettségű segédlevéltárosok asszisztenssé minősültek vissza. A másik két legnagyobb foglalkoztató, Budapest Főváros Levéltára és az ÁBTL esetében az arányok hozzávetőlegesen állandóak: a felsőfokú végzettséggel, szakmai munkakörben foglalkoztatottak aránya 66 és 80% között mozog ebben a két intézményben és inkább a felsőfokú végzettek nagyobb arányú foglalkoztatása felé mozdul el.

Közlevéltárak munkatársai munkahely szerint

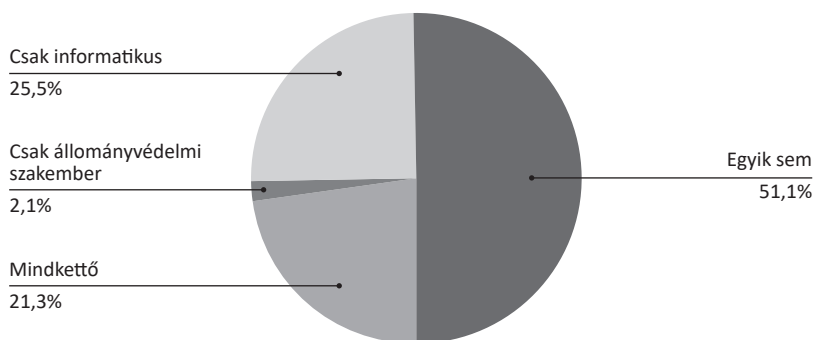
- *Foglalkoztatott-e a vizsgált időszakban a levéltár informatikust, illetve állományvédelmi szakembert?*

A vizsgált 47 közlevéltár közel felében, összesen 22 intézményben alkalmaznak teljes állásban vagy legalább részmunkaidőben informatikus munkatársat, bár ők sok esetben nem felsőfokú végzettségű számítástechnikai szakemberek. A kisebb intézmények, különösen a felsőoktatási levéltárak esetében gyakori, hogy a levéltár egy nagyobb szervezeti egység részeként veheti igénybe az informatikai támogatást, amire saját anyagi és személyi erőforrásai egyébként nem volnának elegendők. Szintén elterjedt megoldás, hogy valamilyen szintű informatikai végzettséget szerzett levéltárosok, segédlevéltárosok részmunkaidőben látják el az intézmény számítástechnikai feladatait.

Roszsabb a helyzet az állományvédelem terén: teljes állásban vagy részmunkaidőben összesen 11 közlevéltár tud alkalmazni ilyen képzettségű szakembert, vagyis még azon levéltárak mindegyikében sincs lehetőség állandó restaurátor vagy könyvkötő alkalmazására, ahol egyébként erre a kialakított műhely rendelkezésre áll. Összességében a hazai közlevéltárak több mint fele egyik típusú szakembert, vagyis sem informatikust, sem restaurátort/könyvkötőt nem tud önállóan alkalmazni.

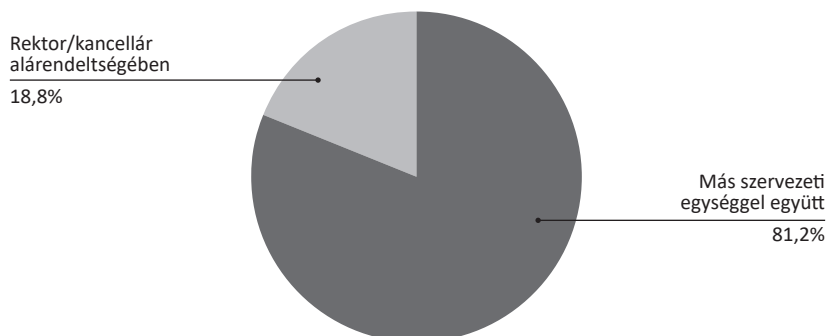
Állományvédelmi szakemberek és informatikusok a közlevéltárakban

■ *Felsőoktatási levéltárak esetében: a levéltár helye az intézményi hierarchiában*

A szakfelügyelet 2019-es ellenőrzési programjában azért kapott helyet ez a vizsgálati pont, mert a hazai felsőoktatási levéltárakban az elmúlt időszakban gyakran tárgyalt és hevesen vitatott kérdés volt az egyes levéltárak önállósága, pontosabban az egyetemi hierarchiában elfoglalt helye. A jelentések tanúsága szerint a 16 felsőoktatási levéltár jelentős többségében, pontosabban 13 intézményben fennáll az a vitatható jogi helyzet, hogy a levéltár valamely nagyobb egyetemi szervezeti egység (könyvtár, múzeum, iratkezelésért felelős igazgatóság stb.) részeként, annak alárendeltségében működik, és mindössze 3 levéltár (Pécsi Tudományegyetem Levéltára, Szegedi Tudományegyetem Levéltára, Budapesti Corvinus Egyetem Levéltára) tartozott közvetlenül a fenntartó egyetem rektorához vagy kancellárjához. (Ezen a téren a tendencia sem az önállósodás irányába mutat, hiszen például 2014 előtt a Semmelweis Egyetem Központi Levéltára közvetlenül a rektorhoz tartozott, a kancellári rendszer bevezetése óta viszont a Jogi és Igazgatási Főigazgatóság alárendeltségébe került.) Nem a vizsgált időszak fejleménye ugyan, de érdemes kiemelni, hogy a Budapesti Corvinus Egyetem 2019-ben elfogadott Szervezeti és Működési Rendje már nem is tartalmazza a levéltárat mint intézményt vagy szervezeti egységet, csak a „jogi szolgáltatást nyújtó szervezeti egység” feladatai között szerepel egyetlen helyen a levéltár működtetése mint feladat.

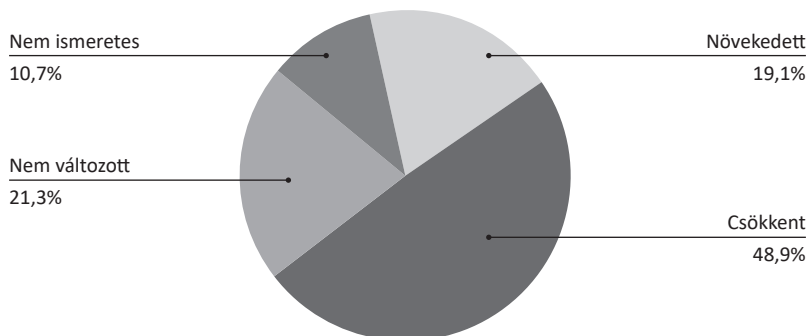
Felsőoktatási levéltárak az egyetemi hierarchiában

- *Az adott intézmény költségvetésének önállósága, a dologi költségvetés változásai, beruházásra fordított összegek a vizsgált időszakban*

A hazai közlevéltári szféra pénzügyi, gazdasági helyzetét több okból is rendkívül nehéz objektív számokkal bemutatni. Egyrészt az intézmények döntő többsége (a 47 közlevéltárból 36) nem rendelkezik önálló költségvetéssel, így pontos és megbízható adatokat nem minden esetben tudtak szolgáltatni saját intézményük pénzügyi helyzetéről vagy annak változásairól. Sok esetben a levéltárvezetők a beruházások, pályázatok részleteivel és költségeivel sincsenek, illetve nem lehetnek tisztában, mivel ezek általában nagyobb szintű fejlesztések részét képezik és sok esetben nem is bonthatók le egyértelműen egy-egy levéltári intézményre. Egyaránt igaz ez az iratanyag túlnyomó többségét őrző Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeire és a nem önálló felsőoktatási levéltárakra is. A Magyar Nemzeti Levéltár egyébként a jelentések tanúsága szerint krónikus forráshiánnyal küzd, az intézményi költségvetés csak az alapvető működési feltételeket tudja biztosítani, a tervszerű fejlesztéseknek, sőt az amortizálódó eszközök rendszeres cseréjének általában nincsen meg a pénzügyi fedezete. Itt külön gondként megemlíthető, hogy a pályázati források révén beszerzett eszközök amortizációja nem épül be a költségvetésbe, így az informatikai és reprográfiai eszközök ütemezett cseréje sem mindig megoldott. Abszolút számokat a fenti okok miatt nehéz közölni a közlevéltári szféra pénzügyi helyzetéről, az azonban egyértelműen megállapítható, hogy a közlevéltárak közel felében jelentősen, akár tízmillió Ft-os nagyságrendben is csökkent a dologi kiadások összértéke 2014 óta. A 47 közlevéltár közül mindössze 9-ben számoltak be növekedésről ezen a téren, 23 esetben csökkent érdemben a dologi költségvetés, 10 esetben lényegében nem változott az összeg, 5 további levéltár esetében pedig az intézmény vezetése (a fenti okok miatt) nem rendelkezett ilyen jellegű információkkal. (A négy év alatt változatlan nominális értékű költségvetés is valójában érdemi csökkenést jelent az adott intézmény pénzügyi lehetőségei tekintetében.)

A dologi költségvetés változásai 2014–2018

Mint említettük, abszolút számokban a fenti okok miatt nem lehet meghatározni a változásokat, annyi azonban megállapítható, hogy az ilyen típusú adatokat szolgáltatni tudó levéltárakban összesen több mint 45 millió Ft-os, vagyis több mint 6%-os csökkenés történt a dologi költségvetés terén 2014 és 2018 között.

A hasonlóan hiányos adatszolgáltatás miatt a beruházások mértékéről is csak viszonylagos képet kaphatunk a szakfelügyeleti jelentések alapján. A vizsgált időszakban a magyar közlevéltárakban legalább kétmilliárd Ft értékű beruházás történt (leginkább épületfelújítások és raktár korszerűsítések), legnagyobb mértékben az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (402 millió Ft), az MNL Somogy Megyei Levéltára (335 millió Ft) és Budapest Főváros Levéltára (309 millió Ft) tudott jelentősebb összeget beruházásra fordítani. Fontos megemlíteni ugyanakkor, hogy 15 közlevéltárban, vagyis minden harmadik intézményben egyáltalán nem történtek beruházások 2014 és 2018 között.

Általánosságban is elmondható, hogy a magyar közlevéltári szféra súlyosan alulfinanszírozott, az egyébként is a működőképességet veszélyeztetően alacsony dologi költségvetés reálértéke az intézmények 70%-ában tovább csökkent az elmúlt években. Kiegészítő támogatásra az intézmények egyre kevésbé számíthatnak; a Ltv. 34/A. §-ában szereplő rendszeres, a minisztérium fejezeti kezelésű költségvetési keretéből nyújtandó támogatást például évek óta nem kapják meg a közlevéltárak.

■ *Könyvkiadásra, kiállítások rendezésére fordított összegek a vizsgált időszakban*

Valamivel pontosabb adatszolgáltatásra támaszkodhatunk a könyvkiadási és kiállítási források tekintetében, bár itt is akad több olyan nagy intézmény, amelynek költségvetésében nem tudták elkülöníteni az ilyen célra felhasznált pénzeszközöket. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a közlevéltárak 2014 és 2018 között legalább 180 millió Ft-ot költhettek saját kiadványaik és kiállításuk megjelentetésére, ezen belül is legnagyobb mértékben Győr Megyei Jogú Város Levéltára (20,1 millió Ft),

az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (19,2 millió Ft), illetve Székesfehérvár Városi Levéltár és Kutatóintézet (13,8 millió Ft). Itt is érdemes kiemelni ugyanakkor, hogy 12 közlevéltár, vagyis az ebbe a körbe tartozó intézmények egynegyede egyáltalán nem tudott saját kiadványra vagy kiállításra költeni a vizsgált időszakban. Fontos kiemelni, hogy ezen feladatokat nagy mértékben – sőt sok közlevéltárban kizárólagosan – csak pályázati források, elsősorban NKA-pályázatok révén sikerült teljesíteni; enélkül a közlevéltárak publikációs tevékenysége szinte életképtelen volna.

▪ *Informatikai fejlesztésre, beruházásra fordított összegek a vizsgált időszakban*

A vizsgált levéltárak informatikai fejlesztései még a korábbiaknál is nehezebben összegeezhetők, mivel nem csak az önálló költségvetéssel nem rendelkező felsőoktatási, illetve szaklevéltárak, de az MNL tagintézményei esetében sem sikerült mindig pontos információt szerezni az adott intézményben lezajlott számítástechnikai fejlesztések értékéről. Az MNL tagintézményei általában központi pályázati forrásból kaptak számítástechnikai eszközöket néhány százezer Ft-tól akár több tízmillió Ft-ig terjedő értékben meglehetősen nagy eltéréssel, de más levéltárak esetében is leggyakrabban a fenntartó központi költségvetésében jelentkeznék ezek az összegek. Feltűnő ugyanakkor, hogy a 47 közlevéltárból 11, vagyis majdnem minden negyedik intézmény vezetője jelezte, hogy 2014 és 2018 között semmilyen informatikai beruházás nem történt, ami az informatika fejlődését és a levéltárhasználók (vagy potenciális levéltárhasználók) elvárásait tekintve meglehetősen riasztó adat.

▪ *Részesült-e pályázati támogatásban a levéltár a vizsgált időszakban? Ha igen, mikor, milyen témában és milyen összegben?*

Sokkal pontosabb képet kaphatunk a pályázati források elnyeréséről és felhasználásáról az egyes közlevéltárakban, mivel ezen a téren lényegében minden közlevéltár tudott adatot szolgáltatni. Tanulságos, hogy a 47 közlevéltárból csak 6 intézmény nem pályázott vagy nem nyert semmilyen pályázaton, vagyis a levéltárak 87%-a fontosnak tartotta ezeknek a forrásoknak a felhasználását. Rendkívül tanulságos az elnyert pályázati források összértéke is: ilyen jellegű támogatás összesen több mint 1,5 milliárd Ft (pontosan 1.521.793.754 Ft) értékben érkezett a közlevéltárakhoz, amelyhez az MNL 2 630 000 000 Ft-os KÖFOP projektjét is hozzászámítva a magyar közlevéltári szféra a vizsgált időszakban hozzávetőleg 4,15 milliárd Ft pályázati pénzt használt fel. Ez utóbbi összeget ugyanakkor nem lehet kivetíteni a közlevéltárak egészére, mivel a KÖFOP-projekt az intézmények többségét – a felsőoktatási és a szaklevéltárakat – egyáltalán nem érintette. A magyarországi közlevéltárak az említett KÖFOP-projekten kívül átlagosan valamivel több mint 32 millió Ft-os támogatást tudtak szerezni a vizsgált időszakban.

A pályázatok döntő többségét a Nemzeti Kulturális Alap finanszírozta, bár összegszerűen a legmagasabb értékű program a fent említett kormányzati KÖFOP-projekt volt. A fenti adatok is világosan jelzik, hogy a veszélyesen alulfinszírozott hazai közlevéltári rendszer működtetésében meghatározó jelentőséggel bírnak a pályázati lehetőségek, amelyek teljes összege megközelíti az intézmények rendszeres dologi költségvetésének mértékét. Különösen figyelemreméltó az a tény, hogy bizonyos – rendkívül fontos – szakmai programok, mint a könyvkiadás vagy a kiállítás szervezés részben vagy egészen ezen források függvénye, ráadásul az utóbbi években már az informatikai fejlesztés (vagy legalább a szinten tartás) és az állományvédelem is egyre inkább csak ezen támogatások révén volt finanszírozható.

Más pénzügyi, illetve támogatási forrásokat a közlevéltárak döntő többsége nem tudott igénybe venni, a 47-ből 37 intézmény egyáltalán nem kapott ilyen támogatást. Érdemes ugyanakkor megemlíteni, hogy 10 olyan közlevéltár is volt az elmúlt időszakban, amelynek sikerült civil szervezetekkel, gazdasági szereplőkkel, igazgatási, oktatási vagy tudományos intézményekkel olyan együttműködést kialakítani, amelynek révén saját kiadványaikat, rendezvényeiket vagy kiállításait részben vagy egészen finanszírozni tudták. Ez utóbbi támogatások mértékét szintén nehéz összegszerűen meghatározni (már csak azért is, mert ezek jelentős része nem is feltétlenül közvetlen anyagi támogatásban nyilvánult meg), de a vizsgált öt évben legfeljebb 30-35 millió Ft-os összértéket tehetek ki. Összességében tehát ez a támogatási forma egy-egy intézmény esetében komoly hozzájárulást jelenthetett ugyan a szakmai feladatok finanszírozásához, de a közlevéltári terület egészét tekintve a központi pályázati lehetőségekhez képest a jelentősége eltorpult.

A nyilvános magánlevéltárak ellenőrzése

A nyilvános magánlevéltárak közül a beszámoló elején említett 13 intézmény ellenőrzésére került sor 2019-ben. A szakfelügyelői jelentések alapján az ellenőrzött területeken az alábbiak állapíthatók meg.

- *Teljesülnek-e a levéltári anyag őrzésére, illetve a levéltári raktárakra vonatkozó, a R. 19. §-ában megfogalmazott követelmények, különös tekintettel a klimatikus viszonyok folyamatos ellenőrzésére, valamint az iratőrző helyiségek tűzvédelmi és biztonságtechnikai felszereltségére?*

Összességében kijelenthető, hogy a vizsgált magánlevéltárakban változó színvonalon ugyan, de teljesülnek az iratanyag biztonságos őrzésére és szakszerű tárolására vonatkozó követelmények. Két nyilvános magánlevéltár, az Evangélikus Országos Levéltár, illetve a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár iratanyagának egy részét Budapest Főváros Levéltárában őrzik bérelt raktárhelyiségben, itt az iratok őrzési

körülményei átlagon felüliek. Más oldalról vizsgálva ugyanezt a tényt le kell szögezni, hogy a vizsgált magánlevéltári körből két intézmény nem rendelkezik saját iratanyaga elhelyezésére alkalmas épülettel. Néhány intézményben komoly előrelépés történt a legutóbbi vizsgálat óta. A Váci Püspöki és Káptalani Levéltár teljesen új épületbe költözött 2018-ban, a rendkívül korszerű, országos viszonylatban is kiemelkedő színvonalú, légkondicionált raktárakkal és jól felszerelt, modern kutatóteremmel ellátott ingatlan a legszigorúbb állományvédelmi követelményeknek is megfelel. Jelentős fejlesztések történtek a jezsuita levéltár budapesti ingatlanában is: a tűzjelző rendszer kialakítása, illetve a beléptető rendszer és a tűzzáró ajtók felszerelése érdemben javított az iratanyag őrzési feltételein.

Az ellenőrzött intézmények közül csak Vácon van klimatizált raktári helyiség, de a raktárak hőmérsékletét és páratartalmát mindenütt mérik és rendszeresen ellenőrzik is. A levéltári raktárak klimatikus viszonyai általában megfelelőnek tekinthetők, különösen a történelmi épületekben kialakított iratőrző helyek tudják biztosítani a klimatikus viszonyok természetes állandóságát, vagy lassú és kismértékű ingadozását. A raktárak megfelelő őrzésvédelméről és biztonságtechnikai felszereléséről mindenütt gondoskodtak, ezen a téren nem találtak érdemi problémákat az illetékes szakfelügyelők.

- *Milyen módon gondoskodik a levéltár saját iratanyaga preventív állományvédelméről, valamint konzerválásáról, restaurálásáról és biztonsági célú másolásáról? Saját restaurátor műhely híján milyen lehetőségeket tud kihasználni az intézmény ezen a téren? Saját vagy külső állományvédelmi szakember segítségét igénybe tudja-e venni az intézmény?*

Az ellenőrzött 13 levéltár közül ma már egy sem rendelkezik önálló restauráló, állományvédelmi műhellyel, mivel 2019 májusa óta a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár könyvkötő- és restaurátor műhelye sem működik már. Az intézmények többsége ugyanakkor valamilyen forrásból minden évben végeztet állományvédelmi feladatokat (leginkább egyházi anyakönyvek restaurálását) külső szakemberekkel. Finanszírozási forrásként a levéltárak elsősorban az NKA-pályázatokat, az EMMI támogatását, illetve esetenként a fenntartó egyház támogatását emelték ki, enélkül az általuk őrzött iratanyag állományvédelme gyakorlatilag nem volna megvalósítható.

- *Milyen formában vezeti a levéltár az iratanyag nyilvántartását? Ezek a nyilvántartások megfelelnek-e a R. 30 – 39. §-ában megfogalmazott követelményeknek?*

A szakfelügyeleti jelentések a levéltári nyilvántartások kapcsán meglehetősen vegyes képet mutatnak. Néhány intézmény (Görögkatolikus Püspöki Levéltár, Piarista Levéltár, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Református Zsinati Levéltár) példás rendben és naprakészen vezeti a R. előírásai szerinti kötelező nyilvántartásokat, de az intézmények többsége saját hagyományai szerint és általában hiányosan, nem aktualizálva tartja nyilván az iratanyag állapotváltozásait. Egységes levéltári nyilvántartó rendszer híján az egyes intézmények a maguk módján próbálnak megfelelni a R. előírásainak, valamint a kutatók és a fenntartó elvárásainak. Komoly elmaradások vannak a vizsgált intézményekben az iratanyagra vonatkozó adatok és segédletek internetes publikálásában, ugyanakkor például a Piarista Levéltár saját fondjegyzékén kívül az ARCA adatbázisban (arca.melte.hu) példaszerű alaposággal közzétette az iratanyagra vonatkozó sorozat- és tételszintű információkat is.

- *Végzett-e selejtezést a levéltár az elmúlt 5 évben saját iratanyagában? Ha igen, milyen iratokat érintett ez, és milyen eljárásrend szerint történt a selejtezés?*

A megvizsgált 13 levéltár közül csak az Evangélikus Országos Levéltárban történt selejtezés az elmúlt években, s itt csak a Ráday utcai üzemi konyha iratanyagát selejtezték le, az eljárás nem érintett köziratokat. A szakfelügyelők minden esetben felhívták a figyelmet, hogy esetlegesen köziratokat is érintő selejtezés során kizárólag a R. 28. §-a alapján lehet eljárni.

- *Rendelkezik-e a levéltár elektronikusan keletkezett vagy digitalizált iratanyaggal? Ha igen, azt milyen formában kezeli, hogyan gondoskodik hosszú távú megőrzéséről? Érvényesülnek-e a R. 19. § (4)-(5) bekezdésében megfogalmazott feltételek?*

Elektronikusan keletkezett irattal egyik megvizsgált levéltár sem rendelkezik jelenleg, az iratképző ilyen típusú iratairól egyedül a Református Zsinati Levéltárban tudtak adatokkal szolgálni. Ebben az esetben a Magyar Református Egyház maga végzi az archiválást egy központi szerveren, amelyhez a későbbiekben a levéltárnak hozzáférést fognak biztosítani. Valamilyen szintű digitalizálási munkálatokról és/vagy már digitalizált iratanyagról a 13 intézmény közül 11 adott számot, két levéltár (Szarvas-Ótemplomi Evangélikus Egyházközség Levéltára, Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár) azonban semmilyen digitalizált anyagot nem őriz. Az előbbi 11 levéltár általában maga őrzi és kezeli elektronizált iratait, de némelyek nagy digitalizálási, illetve közzétételi projekteknél is részt vesznek (Forum Hungaricum, Őskerész,

---

Hungaricana, MEDIT). A most ellenőrzött levéltárak közül legnagyobb mennyiségű iratanyagot a Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban digitalizáltak az elmúlt években, itt összesen 750 ezer képfelvétel készült, de hangfelvételek digitalizálása is évek óta zajlik. Szintén komoly digitalizált anyaggal rendelkezik a Baptista Levéltár (200 ezer kép), az Egre Főegyházmegyei Levéltár (120 ezer kép, 250 GB), a Piarista Levéltár (55 ezer kép, 300 GB), a Jezsuita Levéltár (30 ezer kép), vagy a Görögkatolikus Püspöki Levéltár (11 ezer kép, 50 GB) is.

- *Utóellenőrzésként megvizsgálendő terület, hogy a legutóbbi ellenőrzés óta teljesültek-e az Ltv. 30. § (2) bek. a) pontjának előírásai, amely szerint a nyilvános magánlevéltár „levéltári anyagának jegyzékét – nyilvántartás céljából – a Magyar Nemzeti Levéltárnak átadja”?*

A 2018. évi szakfelügyeleti ellenőrzéshez képest 2019-ben valamivel jobb helyzetet tapasztaltak a szakfelügyelők ezen a téren: a vizsgált 13 intézmény közel fele, 6 levéltár a törvény szerint nemrégiben átadta iratainak jegyzékét a Magyar Nemzeti Levéltárnak. A többi levéltárban a szakfelügyelők felhívták a figyelmet a jogszabály betartásának fontosságára.